

Олександр Володимирович ОЛІШЕВСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків, Україна)

СУЧАСНІ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ РАСОВОЇ ЧИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Розглянуто протидію пропаганді расової чи національної дискримінації. Відповідні заходи зведено до такого: публічного засудження злочинних діянь, оприлюднення випадків учинення незлочинних дискримінаційних діянь та рішення представників влади щодо них, навчання працівників органів, установ та організацій, виховання, роз'яснення, психолого-педагогічне супроводження винних і потерпілих, підготовки віктимних груп населення до безпечної поведінки, заохочення осіб за активну громадську позицію, аналізу та критичної оцінки інформаційних продуктів і послуг, заборони та обмеження обігу конкретних інформаційних матеріалів, проведення наукових заходів, популяризації расової та національної рівності тощо. Виділено категорії осіб, на яких вони мають бути спрямовані.

Ключові слова: заходи, протидія злочинності, негативний вплив інформації, пропаганда, раса, національність, дискримінація.

Постановка проблеми. Соціально шкідливі та суспільно небезпечні наслідки розповсюдження інформації, що містить пропаганду расової чи національної дискримінації, є різноманітними, тому в Україні питання протидії такій пропаганді стоїть гостро, особливо в період нестабільності. Від успішної боротьби з цим видом злочинності залежать спокій і благополуччя не лише окремих осіб чи груп, а й населення загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання протидії злочинності в кримінології знайшло якісне висвітлення. Проблему протидії расовій чи національній дискримінації досліджено в працях С. С. Алексєєва, Ф. Р. Ананідзе, Б. Д. Бабаєва, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, А. М. Вавілова, В. О. Галана, І. Ю. Гори, О. М. Джужі, В. А. Карташкина, В. Н. Карташова, О. М. Литвинова, Ю. М. Малєєва, Г. В. Мальцева, С. Ю. Пономарьова, О. Ф. Скакун, В. Я. Тація, І. Ю. Федоровича, П. Л. Фріса, Ю. М. Тодики та інших.

Однак питання визначення протидії саме пропаганді расовій чи національній дискримінації залишається малодослідженим. Тому **метою** цієї статті є намагання усунути цю прогалину.

Виклад основного матеріалу. Великий інтерес для цієї роботи становлять думки С. Ю. Пономарьова й І. Ю. Федоровича про провадження просвітницької діяльності з питань запобігання та протидії дискримінації. Її умовно розділили на кілька видів:

1) навчання власних працівників дотриманню принципів рівності та недискримінації;

2) просвітництво щодо цільової аудиторії/споживачів послуг та членів громади.

Виходячи зі свого обов'язку не дискримінувати та дотримуватися принципу рівності у своїй роботі, та враховуючи, що Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» все ще є досить новим, працівники органів державної влади та місцевого самоврядування потребують спеціалізованого навчання.

Науковці пропонують такі приклади форматів навчання працівників:

1) лекції та семінари для працівників;

2) підготовка та надання працівникам матеріалів та інструкцій для самостійного вивчення/ознайомлення щодо запобігання та протидії дискримінації із заохоченням надавати свої коментарі та пропозиції;

3) запровадження он-лайн курсу, який, крім розроблених положень, може містити інші модулі для самостійного поглибленого вивчення [1, с. 49–50].

На підставі аналізу феномену расової, національної та релігійної нетерпимості І. Ю. Гора запропонував низку психолого-правових рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого реагування та можливостей громадських інститутів у сфері протидії цьому суспільно небезпечному явищу. Серед них виділимо лише ті, що стосуються предмету нашого дослідження:

1) профілактику злочинів, учинених із мотивів расової, національної, релігійної чи класово-соціальної нетерпимості: створення на рівні регіональних управлінь і в структурі МВС України єдиної систематизованої інформаційної бази з даними про окремих осіб та їх групи, діяльність яких пов'язано з будь-якими девіаціями дискримінаційного характеру; запровадження в територіальних підрозділах ОВС ведення обліку відомостей, що характеризують діяльність конкретних неформальних груп з екстремістською спрямованістю; інформування населення щодо сутності, динаміки, причин та умов міграційних процесів у країні; зниження рівня тривожності населення щодо високого криміногенного потенціалу іммігрантів;

2) психокорекційну роботу із засудженими особами під час відбування покарання: виховання расової, національної, релігійної та класово-соціальної терпимості й толерантності стосовно представників різних етносів тощо; створення необхідних для зміни сформованих

стереотипів свідомості й поведінки засуджених умов соціокультурного простору пенітенціарних закладів, налагоджування опосередкованих контактів із представниками інших соціально-культурних груп, націй і суспільства загалом; розгортання просвітницько-виховної роботи за допомогою загальноосвітніх пенітенціарних педагогічних установ, здатних реалізувати особистісно-орієнтований підхід до освіти засуджених із властивими їм функціями збереження й відновлення фізичного та душевного здоров'я, суспільної моральності та духовності; шляхом застосування методів соціальної реабілітації особистості створення можливостей для стимулювання правосвідомої поведінки засуджених за злочини, учинені з мотивів расової, національної, релігійної чи класово-соціальної нетерпимості; нейтралізацію асоціального впливу неформальної системи відносин за допомогою комплексного психолого-педагогічного впливу та психологічної корекції різних структурних компонентів особистості;

3) ресоціалізацію цих осіб після звільнення з місць позбавлення волі: створення спеціальної служби супроводження таких осіб, яка б здійснювала підготовку фахівців до такого виду діяльності й забезпечувала розроблення єдиної концепції постпенітенціарної роботи; впровадження психокорекційних програм для різних категорій осіб, які відбули покарання, за допомогою сучасних засобів освіти (зокрема програм електронного візуального ілюстративу до просвітницьких програм та ознайомлення з національно-релігійним різноманіттям сучасного світу, електронних експрес-тестів, результати яких дають змогу визначати ефективність постпенітенціарної адаптації);

4) надання психологічної допомоги потерпілим від злочинів зазначеної категорії: створення інформаційної бази щодо потерпілих від злочинів дискримінаційного ґатунку; запровадження доступних для віктимних прошарків населення програм соціально-психологічної підготовки до безпечної поведінки; ознайомлення населення з особливостями інших рас, націй, культур і стилів життя через державні програми, дотації та гранти, навіть виставки або фестивалі; зменшення латентності протиправних діянь на ґрунті расової, національної, релігійної чи класово-соціальної нетерпимості [2, с. 127–129].

Отже, заходи протидії саме пропаганді расовій чи національній дискримінації на основі зазначеного вище можна поділити за спрямованістю на спрямовані на злочинця, потерпілого, потенційну жертву, працівників державних чи громадських органів, установ та організацій.

Досить цікавим є також дослідження І. П. Міщука. До загальних заходів профілактичного впливу, які можуть бути використані у подальшому для протидії поширенню творів, що пропагують культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість і дискримінацію, автор відносить такі:

- проведення брифінгів, прес-конференцій, виступів та інших публічних заходів за участю керівників правоохоронних органів з

інформуванням громадськості про заходи із забезпечення правопорядку в державі, а також науково-практичних конференцій (семінарів) із питань запобігання та протидії поширенню творів, що пропагують культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію;

- систематичне роз'яснення в засобах масової інформації й Інтернеті питань здійснення органами виконавчої влади заходів, пов'язаних із запобіганням поширення творів, що пропагують культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість і дискримінацію, а також необхідності участі громадян у запобіганні й протидії злочинам проти моральності;

- проведення заходів, спрямованих на запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, поліпшення виховної роботи з ними;

- проведення заходів щодо активізації профілактичної роботи серед засуджених осіб, насамперед тих, що відбувають покарання за зазначені дії;

- виявлення каналів надходження в Україну кіно- та відеопродукції, що пропагує культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість і дискримінацію та вчинення протиправних дій, зокрема через Інтернет;

- проведення моніторингу ризиків виникнення всіх форм насильства серед дітей та учнівської молоді, визначення їх причин та розроблення індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводу;

- розроблення на підставі аналітичних матеріалів механізмів організації роботи, спрямованої на усунення причин та умов поширення творів, що пропагують культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість і дискримінацію;

- взаємодія правозахисних організацій МВС, СБУ, ДПС, ДМС, Держприкордонслужби, ДПтС і Мін'юсту, а також ефективна співпраця з урядовими та неурядовими міжнародними організаціями;

- розвиток співпраці правоохоронних органів на підставі договорів з правоохоронними органами інших держав і міжнародними правоохоронними структурами (Європол, Інтерпол, Євроюст), а також вивчення й впровадження в діяльність правоохоронних органів України передового досвіду роботи правоохоронних органів іноземних держав у боротьбі з кіберзлочинністю, торгівлею людьми, протидії організованим злочинності, корупції та іншій злочинній діяльності;

- заохочення громадян за надання достовірної інформації про розповсюдження творів, що пропагують культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість і дискримінацію, які були вчинені або готуються, та причетних осіб;

- розробка та забезпечення видання навчально-методичних посібників «Система просвітницько-профілактичних заходів щодо запобігання правопорушенням та проявам насильства серед неповнолітніх, попередження дитячої бездоглядності та безпритульності. Впровадження

відновних технологій у практичну діяльність навчальних закладів» та «Інноваційна організація виховного процесу в сучасному навчальному закладі»;

- створення належних матеріально-технічних умов для протидії розповсюдженню творів, що пропагують культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість і дискримінацію;

- проведення систематичної роз'яснювальної роботи серед населення, у тому числі й у трудових колективах щодо недопущення розповсюдження творів, що пропагують культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість і дискримінацію;

- посилення науково-методичного й інформаційного забезпечення розвитку духовності й моральності громадян, використання можливостей засобів масової інформації в пропаганді національних і загальнолюдських духовних та моральних цінностей, створення з цією метою культурно-просвітницьких і виховних теле- і радіопрограм для сім'ї, дітей та молоді;

- підвищення рівню контролю за додержанням вимог законів України щодо розповсюдження кіно- й відеопродукції та друкованих видань з метою запобігання пропаганді жорстокості, бездуховності, насильства та розпусти;

- отримання відповідними державними органами обов'язкового примірника інформаційної продукції, виготовленої юридичними та фізичними особами інших держав за межами України, наявної в обігу на території України [3, с. 95].

Аналіз зазначеного вище дозволяє зробити такі висновки. Заходи протидії пропаганді расовій чи національній дискримінації мають бути спрямовані на такі групи осіб: на тих, хто виготовляє чи бере участь в обігу таких відомостей або даних і розповсюджує їх, і тих, хто їх сприймає (а серед них, по-перше, на населення, державні та громадські органи, установи та організації, а по-друге, на ще дві підгрупи – свідомих і тих, хто ще не зрозумів можливості негативного впливу інформації). Серед таких заходів відмітимо діючі та перспективні:

- 1) офіційно публічно засуджувати діяння, пов'язані зі створенням та розповсюдженням інформації, яка містить пропаганду расової чи національної дискримінації, на основі статті 300 «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію» КК України [4];

- 2) офіційно публічно засуджувати умисні дії, спрямовані на розпалювання національної чи расової ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри й етнічного походження на підставі ст. 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» КК України;

3) офіційно й публічно засуджувати діяння, де мотивом виступає расова чи національна нетерпимість;

4) оприлюднювати випадки вчинення незлочинних дискримінаційних дій і рішення представників влади щодо них;

5) розробити та розповсюдити серед працівників правоохоронних і судових органів методичні рекомендації щодо протидії та розслідування згаданих у цій статті діянь;

6) виявляти й усувати детермінанти пропаганди расової чи національної дискримінації;

7) застосовувати індивідуальні програми психолого-педагогічного супроводження винних і потерпілих у дискримінаційних діяннях;

8) проводити підготовку віктимних груп населення до безпечної поведінки;

9) заохочувати осіб за активну громадську позицію щодо викриття та проведення інших заходів із протидії пропаганді дискримінації;

10) роз'яснювати через засоби масової інформації, які саме відомості або дані належать до інформації, що містить пропаганду расової чи національної дискримінації, чому вона заподіює шкоду і яку саме;

11) ознайомлювати населення з особливостями інших рас, націй, культур і способів життя;

12) впровадити в навчально-виховні заклади програми щодо протидії дискримінації;

13) систематично роз'яснювати в трудових колективах щодо недопущення дискримінації й участі в створенні, споживанні та обігу відповідної інформаційної продукції;

14) активно аналізувати та критично оцінювати інформаційні продукти й послуги на предмет наявності досліджуваного в цій роботі порушення;

15) не сприймати (тобто не дивитися, не прослуховувати тощо) завідомо шкідливу інформаційну продукцію;

16) заборонити й обмежити обіг конкретних інформаційних матеріалів, що містять пропаганду расової чи національної дискримінації; із цією метою необхідно створити й активно оновлювати відповідні банки даних (каталогів) із відкритим доступом;

17) проводити конференції, круглі столи, лекції, семінари, тренінги та програми із питань запобігання та протидії дискримінації;

18) готувати та надавати матеріали для самостійного вивчення/ознайомлення щодо запобігання та протидії дискримінації, в тому числі он-лайн курси;

19) популяризувати життя видатних історичних осіб з метою наслідування їхніх позитивних думок і вчинків стосовно расової та національної рівності людей зокрема;

20) організувати масові схвальні оцінки духовному та високоморальному способу життя з акцентом на расову та національну

рівність людей, доброзичливі відносини між представниками різних рас і національностей тощо.

Висновки. Таким чином, заходи протидії пропаганді расовій чи національній дискримінації зводяться до такого: публічного засудження злочинних діянь, оприлюднення випадків учинення незлочинних дискримінаційних діянь і рішення представників влади щодо них, навчання працівників органів, установ та організацій, виховання, роз'яснення та психолого-педагогічного супроводження винних і потерпілих, підготовки віктимних груп населення до безпечної поведінки, заохочення осіб за активну громадську позицію, аналізу та критичної оцінки інформаційних продуктів і послуг, заборони й обмеження обігу конкретних інформаційних матеріалів, проведення наукових заходів, популяризації расової та національної рівності тощо.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Пономарьов С. Ю., Федорович І. Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні : посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. Київ : Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014, 74 с.

2. Гора І. Ю. Протидія злочинам, учиненим із мотивів расової, національної та релігійної нетерпимості, як системний психолого-правовий феномен. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 201. № 4. С. 117–130.

3. Міщук І. П. Протидія розповсюдженню товарів, що пропагують культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію: причини та заходи профілактики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. С. 93–96.

4. Кримінальний кодекс України: закон України від 15.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.06.2019).

Стаття надійшла до редакції 15.06.2019.

Александр Владимирович ОЛИШЕВСКИЙ,

кандидат юридических наук

(Харьковский национальный университет внутренних дел,
Харьков, Украина)

СОВРЕМЕННЫЕ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРОПАГАНДЕ РАСОВОЙ ИЛИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ДИСКРИМИНАЦИИ

Рассмотрено противодействие пропаганде расовой или национальной дискриминации. Соответствующие меры сведено к такому: публичному осуждению преступных деяний, обнародованию случаев совершения непреступных дискриминационных действий и решений представителей власти по ним, обучение работников органов, учреждений

и организаций, воспитанию, разъяснению, психолого-педагогическому сопровождению виновных и потерпевших, подготовке виктимных групп населения к безопасному поведению, поощрению лиц за активную гражданскую позицию, анализу и критической оценке информационных продуктов и услуг, запрету и ограничению оборота конкретных информационных материалов, проведению научных мероприятий, популяризации расового и национального равенства и тому подобное. Выделены категории лиц, на которых они должны быть направлены.

Ключевые слова: меры, противодействие преступности, негативное влияние информации, пропаганда, раса, национальность, дискриминация.

Oleksandr V. OLISHEVSKYI,

PhD in Law

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

CURRENT AND PERSPECTIVE MEASURES OF COMBATING PROPAGANDA OF RACIAL OR ETHNIC DISCRIMINATION

The author has studied counteraction to propaganda to racial or national discrimination. Relevant measures are reduced to: public condemnation of criminal acts; promulgation of cases of non-criminal discriminatory actions and decisions of government officials on them; training of employees of agencies, institutions and organizations; education, clarification, psychological and pedagogical support of the perpetrators and victims; training of victim groups of population for safe behavior; encouraging individuals for active citizenship; analysis and critical evaluation of information products and services; the prohibition and restriction of the circulation of specific information materials; conducting scientific events; popularize racial and national equality, etc. The author has distinguished the categories of persons who are their target.

Key words: measures, crime combating, negative influence of information, propaganda, race, nationality, discrimination.